

egentlige Folkeminder, Tro og Overtro, Sæder og Skikke, Sagn om Øens tidligere Skæbne. Det er en Selvfølge, at der ogsaa er et Afsnit om Folkedanse og Viser — ikke det mindst morsomme — og endelig findes der nogle faa Dialektprøver, som dog desværre skæmmes af flere Trykfejl, eller vist snarere Optegnerfejl hos Forf.s Hjemmelsmand.

Bogen er smukt illustreret og vil kun vinde endnu flere Venner for »Danmarks Folkeminder«. Sv. Aa.

SVENSK KØBSTADSHISTORIE.

Nils Herlitz: Svensk Stadsförvaltning på 1830-Talet. (P. A. Norstedt & Söner, Stockholm 1924).

Enhver Dansker med Interesse for sit Lands Kulturhistorie, som har haft Lejlighed til at følge det metodiske, planmæssige og yderst frugtbare Forskerarbejde, der i de sidste Aar er gjort i Sverige paa Købstadshistoriens Omraade, kan ikke undgaa at føle sig beskæmmet paa sit eget Lands Vegne. Selvom vi nemlig baade imellem vore ældre og yngre Købstadshistorikere finder Mænd — det er farligt at nævne Navne, men Folk som Kinch, Villads Christensen, Klitgaard og Petresch-Christensen maa nævnes — der har givet Værker, som staar fuldt paa Højde med de fleste svenske, saa har det dog skortet os paa Forskere, som ved Siden af eller foruden det rent lokale Synspunkt kunde se alle de brogede Enkeltheder under en mere almen Synsvinkel, og nogen Oversigt over de danske Købstæders Udviklingshistorie, retsligt, økonomisk, sociologisk, erhvervsgeografisk, har vi ikke at byde paa. Vi har *P. Munchs* og *M. Mackeprangs* to forlængst udgivne Disputatser, det er sandt, og vi har for selve Byplanens Udviklingslinier en saa fortræffelig og skarpsindig Bog som *Hugo Matthiessens* »Torv og Hærstræde«, der aabner helt nye og frugtbare Felter for Studiet af vore Købstæders Oprindelse og ældste Udvikling; men dermed er vist ogsaa det væsentligste nævnt.

I Sverige derimod har der, takket være et intimt Samarbejde imellem Landets Købstadforening — *Svenska Stadsförbundet* — og den historiske Videnskab, kunnet blive langt mere Vækst og Grøde i den historiske Forskning paa dette Omraade end det ellers vilde have været muligt. Dette viser sig f. Eks. i to saa udførlige og grundige Købstadsbeskrivelser som Rektor *G. A. Bohlins* af Alingsås eller *Nils Ahnlunds* og *S. Humbles* af Sundsvall; men først og fremmest viser det sig i de forskellige Artikler, som *Stadshistoriska Institutets* Sekretær, Docent Dr. *Nils Herlitz* har

skrevet i Svenska Stadsförbundets Tidsskrift 1920—1924, og som alle er at betragte som Indledninger og Forarbejder til det store og indholdsrige Værk om den svenske Byforvaltning i Tiden o. 1834—1862.

Allerede i Artikelen *De svenska städernas privilegier* 1920 opstillede Forf. sit Program og sin Arbejdsplan, og det vil baade være særdeles lærerigt og særdeles interessant for en dansk Forsker at se, hvorledes Forskningen er stillet i vort Naboland m. H. t. Kilder. Det viser sig nemlig, at i det store og hele er vi vist egentlig gunstigere stillet end Svenskerne. Vi har en rig Samling af Privilegier og Privilegiestadfæstelser baade fra Middelalder og senere Tider, og mens det svenske »Riksregistratur« kun kan benyttes i Riksarkivet, og ikke gaar saa langt tilbage som vore Kancelliregistranter, saa er vort Kancellis Brevbøger jo udgivne i fyldige Uddrag af vor nuværende Rigsarkivar helt ned til 1630, og fortsættes stadig. Endvidere har vi vore fyldige Samlinger af Recesser og Forordninger (Sechers Corpus Constit. Dan.). Som Svenskerne har deres Kammarkollegium og Kommerskollegium, har vi vort Rentekammer og Commercekollegium. Forøvrigt hørte vore Købstæder efter 1660 jo under Stiftamtmanden, der atter sorterede under Kancelliet, men alle Regnskabs- og Industri-sager hørte under de to ovennævnte Kollegier. Det synes som om vi har ét stort Fortrin fremfor Svenskerne: Fra 1660—1849 har vi lange Rækker af Told-, Havne- og Købstadsregnskaber, indsendte til Revision i Rentekammeret, og de allerfleste Købstæder har desuden spredte Regnskabsrækker før 1660. Saa meget des mindre tilgiveligt er det jo imidlertid, at vi ikke har gjort noget ud af dem. Anm. er selv just i Færd med at afslutte Ordningen af Købstadsregnskaberne i Rigsarkivet (en Oversigt findes i Regnskabstillægget til Erslev Rigsarkivet), og kan bevidne, at disse Rækker ikke er rørt af nogen siden 1849, at dømme efter det Lag Støv, hvormed de som oftest dækkedes.

Ikke saaledes i Sverige! Havde vi dog blot en saa klar og arbejdsildnende Oversigt, som den, Docent Herlitz giver os: Jeg tror den vilde vække vore Købstadsforskere til Handling, og just nu, hvor saa mange Købstæder holder Jubilæum, hvad kunde det ikke blive til?

I en følgende Opsats *Städer och stadsbefolkning i Sveriges historia* søger Forf. at se de enkelte Stæders Udviklingshistorie som et Led i Folkets og Rigets. Han paapeger, hvorledes de er Formidlere af og Brændpunkter for det kosmopolitiske, internationale Kulturvæsen, hvorledes de er Spredningscentre for de kulturelle og materielle Goder, viser hvorledes de søger at knytte Oplandet til sig i et nært Afhængighedsforhold, og hvorledes

Statsmagten søger at støtte dem i disse Bestræbelser, for atter at kunne drage Nytte af dem til sine Formaal, udenrigske som indenrigske. De bliver derved et Bindemiddel mellem Statsmagt og Bondeland, og kommer til at tjene Kongemagten i det 16. og 17. Aarh. i dens Stræben efter at skabe en fasttømret Rigsenhed af de tidligere løst sammenføjede Rigsdele. Med deres rige økonomiske Resourcer kommer Købstæderne til at tjene som en Art Bankierer for Staten, der maa give deres Bidrag til Financieringen af den svenske Østersøpolitik.

Et enkelt vigtigt Specialspørgsmaal i Købstædernes Udviklingshistorie har Forf. taget op i sin Afhandling *Ur den svenska stadsbyggnadslagstiftningens historia*. Her gøres Lovgivningen om Købstadsbygningernes Indretning til Genstand for en klart fremstillet Undersøgelse, der strækker sig lige fra Bygningsbalken i Magnus Erikssons Stadsret over Carl XI.s Lovgivningsværk helt ned til det 19. Aarh.s Lovgivning paa disse Omraader (et kgl. Cirkulære af 21. Septbr. 1824, Bygningsvedtægten af 1874).

I *Några drag ur stadsförvaltningens historia under 1800-talet* gives ligesom en kort Disposition for Forf.s senere store Arbejde, hvis Titel staar over disse Linjer. Forf. viser her, hvorledes Tiden omkring 1830 har sin store Interesse for Forskeren, fordi den betegner Kampen mellem gammelt og nyt, som endte med det nyes Sejr ved Kommunalforordningen af 1862.

Til *Internationella Stadsbyggnadsutställningens Katalog 1923* har Forf. givet en meget kortfattet, men netop paa Grund af sin Korthed meget klar almen Oversigt, *De svenska städernas uppkomst och utveckling*, som nærmest er at betragte blot som forklarende Text til de fortræffelige Kort over Fordelingen og Størrelsen af de svenske Købstæder c. 1200, 1420, 1570, 1644, 1750, 1835, 1900 og 1923.

I 1924 satte da denne Forskning sin største og smukkeste Frugt, det Værk paa næsten 500 tættrykte Sider, hvis Titel staar over disse Linjer. Det er et særdeles sympatisk Billede man faar af Forskeren igennem Bogens Fortale, et Billede af en redelig, dybtskuende Aand, en vaagen, kritisk Begavelse med en sjælden Evne til psykologisk Forstaaelse af og Indlevelse i Stoffet. Forf. er heller ikke bange for at vende sin kritisk-psykologiske Lyskaster mod sig selv og drøfter klart og objektivt sin egen Metode, baade dens Mangler og dens Fortrin.

Forf. forsvarer med gode og overbevisende Grunde sit Valg af netop dette Tidsrum til Forskningsobjekt. Det er den Tid, da det gamle Stænder- og Privilegiesamfund gik sin Opløsning i Møde og da en mere moderne Økonomi fik sit Gennembrud. Derfor egner et indgaaende Studium af just denne Tid sig i fortrinlig

Grad til at knytte Traaden baade bagud til de aarhundredgamle Tilstande og fremad mod den nye Tids Købstadsliv. Tredverne sætter — forøvrigt »ligesaa hos os« — Punktum for et langt Tids-spænd af langsomt foregaaende Forandringer, af stille, stundom umærkelig Udvikling.

Stoffet, som har staaet til Forf.s Raadighed, har været praktisk talt udtømmeligt og det vanskeligste Problem har ligget deri, at man maatte træffe et skønsomt Valg. Her har Forf. først og fremmest afstaaet fra Benyttelsen af de lokale Arkiver, og væsentligt holdt sig til Rigsarkivets Materiale, samt de trykte Købstadsbeskrivelser. Arbejdet har for en stor Del bestaaet i en Efterprøvning af de centrale Retskilders Bestemmelser ved Jævnførelse af disse med Enkeltiagttagelser fra forskellige Steder.

Forf. har til en Tid været i Tvivl om, hvilken Metode der vilde være den mest hensigtsmæssige, og han berører her det ældgamle centrale Problem i al Forskning: Hvorledes bestemmer man ved et »gyldent Snit« det rette Forhold mellem Syntese og Analyse, hvorledes afveje Abstraktion mod det levende Livs konkrete Enkeltheder; det er den evigt unge Brydning mellem »den graa Teori« og »Livets grønne Træ«. Problemet rejser sig derved, at det er umuligt at danne sig et tilstrækkelig velbegrundet Overskue uden at dykke dybt ned i de lokale Enkeltheders brogede Liv; og det er paa den anden Side ligesaa umuligt at faa tilstrækkeligt Udbytte af en Nedykken i de brogede Enkeltheder, uden at have i Forvejen dannet sig et Overblik, at have abstraheret en Teori, en Norm, en Essens af Stoffets mangfoldige Enkeltheder. Vi kender det ogsaa helt godt herhjemme: Enten graver man sig ned i sin lokale Jordbund og skildrer den i alle Ender og Kanter, og »ser derfor ikke Skoven for bare Træer«. Eller ogsaa svinger man sig op i den abstrakte Æter uden smaalige Hensyn til den historiske Virkeligheds Enkeltheder, fabrikerer glatvæk Teorier »aus dem Innern des Bewusstseins« og abstraherer baade sig selv og Virkeligheden helt op i den blaa Luft, hvorfra man kun ser »Skoven«, men ikke dens enkelte »Træer«, og derfor heller ikke dens Vækst og Liv.

Forf. har — omend ikke uden Tøven — truffet sit Valg. Skønt han mener, at en monografisk Behandling som Grundlag for Arbejdet havde været ønskelig, saa har han dog bestemt sig for »den umiddelbart komparative Metode«. Mon ikke dette ogsaa — baade i dette Tilfælde og i mange lignende — vil vise sig at være det mest frugtbare? Har vi først faaet et Helhedsbillede, bygget op ved denne komparative Metode, saa har de forskellige lokale Forskere ogsaa derved faaet Værktøjet i Hænde til at give os de Købstadsmonografier, som efter Forf.s Sigende »næsten

helt og holdent savnes«. Saa har vi, samtidig med det vide Overblik, faaet en udmærket Arbejdsmetode, og saa vil Monografierne myldre frem af sig selv, og maaske vælte et og andet over Ende i det opstillede Helhedsbillede — men saaledes skal det nu være. Dette er den dybere Mening i det altid frugtbare Vekselspil mellem Syntese og Analyse.

Det ledende Synspunkt for Forf. har ikke først og fremmest været det juridiske, heller ikke det økonomiske eller det sociologiske, men det psykologiske. Købstadsstyre saa vel som enhver anden Form for Samfundsliv er først og fremmest en indre Foreteelse. »Dermed følger, efter min Synsmaade, at hvor vigtigt det end er at studere den rige Virkelighed, som kan maales med ydre Maal, saa svæver dette Studium i Luften, om det ikke hviler paa en Indtrængen i de psykiske Realiteter, som ligger bag. Dette har altsaa for mig været det centrale.«

Anm. skal ikke forsøge at gaa i Rette med Forf., om dette Synspunkt er rigtigt, om det ikke er for ensidigt, om man overhovedet i ret mange Tilfælde er i Stand til at trænge ind til »bagvedliggende psykiske Realiteter«. Forf. erkender nemlig, at hans Opgave først og sidst har været rent historisk. Og »Realiteterne«, nemlig hans Bog, viser, at Synspunktet har været godt nok, eftersom Resultatet er det i sjælden Grad.

Bogen falder i 7 Hovedafsnit efter en klar og overskuelig Disposition. Efter en Indledning om det svenske Byvæsen i Tredverne, de bydannende Faktorer i Samfundet, selve Byernes Klassificering og forskelligartede Betydning i Statslivet, følger Grundlaget for Købstadforvaltningen, Bymenigheden eller Borgerskabet, Bystyrets Opgaver, dets Resourcer, Raadighedsretten over Midlerne, Bystyrets Organisation, Byernes Forhold til Statsmagten. Naar hertil kommer, at Bogen giver en fyldig Litteraturfortegnelse, hvor heller ikke P. Munchs Bog (men derimod M. Mackeprangs) savnes, et Register over de forskellige Forandringer, Love og Reskripter, et meget fyldigt Sagregister og et Register over de omtalte Byer, saa vil enhver sikkert forstaa, at her foreligger en sjælden nyttig Haandbog for alle Købstadforskere. Man kan derfor ikke give vore hjemlige Købstadforskere noget bedre Raad end at gøre sig grundigt bekendt med denne Bog, og for Fremtiden skildre os Købstædernes virkelige, normale Liv, ikke blot naar der er »Brand i Gaden« og naar »Fanden er løs i Laxegade«, men endnu mere Byens Dagligdag. Vore Købstadbeskrivelser tynges lovlige stærkt — ligesom forøvrigt vore lokale Aarbøger — af Tingbøgenes journalistiske Petitstof. Skal vort Lands Historie skrives, maa der ogsaa være Rum for en Skildring af Landets Hverdag; man kunde ellers let faa det Indtryk, at vore

hedengangne Forfædre ikke havde bestilt noget som helst andet end at uddele »blaa Øjne«, stikke med Kniv, brænde Hekse, og opføre Slavekrige. Jeg siger ikke, at det gode og lodige Stof helt savnes, men det er mere sjældent end det burde være.

Altsaa, mine Herrer Købstadshistorikere, rust Dem inden Stadens Jubilæum med Docent Nils Herlitz's Bog og dyk saa ned i Dybet af Deres Hjembys Købstadsregnskaber! Der er et rigt Stof til Eftertanke begge Steder.

Sv. Aa.

Atlantis, Dansk Maanedsskrift, redigeret og udgivet af *Thøger Larsen*, Lemvig.

Jaar gaar dette fine og ejendommelige lille Tidsskrift ind i sin tredie Aargang. Naar man nu ser tilbage over alle de smaa farvede Hefter, saa føler man sig i stor Taknemmelighedsgæld til den Mand, som redigerer det og som har præget det lige fra Udstyr til Indhold. Enhver kulturhistorisk interesseret burde skynde sig at tegne Abonnement paa Atlantis, som foruden det kulturhistoriske Stof bringer rigt afvekslende og underholdende Bidrag af populærvidenskabelig og litterær Art, alt af gode Penne, hvorimellem nogle af de allerbedste vort Land ejer. Der kan næppe være Tvivl om, at dette lille Tidsskrift, som kun er trykt i et ret beskedent Oplag, vil blive af stor Værdi i Fremtiden. Det indeholder Digte af Sophus Clausen, Johs. V. Jensen, Olaf Hansen, Sigurd Swane, Kai og Eline Hoffmann, Otto Gelsted, Knud Lyhne, Poul Arved la Cour, Chr. Stub-Jørgensen og først og fremmest af Thøger Larsen selv, Tegninger og Vignetter af Johs. Larsen, Ernst Hansen, Niels Bjerre, Rejsebeskrivelser af Ebbe Korne-rup med karakteristiske Fotografier, og maaske vil det, som i særlig Grad vil give det Værdi, blive Thøger Larsens storslaaede Gengivelser af de gamle oldnordiske Eddakvad.

Det var glædeligt at se den Paaskønnelse denne vor betydelige Lyriker mødte fra Statens Side ved at erholde en — ganske vist ret beskedent — Statsunderstøttelse til sine mønstergyldige Oversættelser af Eddasangene. For den, som er fortrolig med dem i Originalsproget, er det nærmest mirakuløst at se, hvor nøje Thøger Larsen formaar at gengive den gamle Oldtidsklang i disse Kvad, saaledes at Oversættelsen ikke blot Ord for Ord følger Originalen, men at tillige Sprogtonen er truffet saa ægte som ingensinde før hos nogen dansk Digter. Der maa vist være et Aandsfrændskab mellem denne Søn af det barske Vestjylland, som kom til Verden derude »under Bjærg« ved Nissum Bredning, og de gamle kampglade Nordboer, som digtede Eddaens Sange.